

Максим Княк

Особенности сосуществования медиа и Римско-Католической Церкви в информационную эпоху

В статье подчеркивается, что Римско-Католическая Церковь всегда старалась быть динамичным и последовательным субъектом глобального информационного пространства. Констатируется, что она активно использует в современную информационную эпоху возможности традиционных и новых медиа. Делается вывод, что вместе с тем и сами медиа превратились не только в важный атрибут информационного общества, но и также в один из важнейших инструментов религиозной власти.

Ключевые слова: медиа, информационная эпоха, аудиовизуальные медиа, традиционные медиа, новые медиа, Интернет, информационное общество, Римско-Католическая Церковь, виртуализация.

Надійшла до редакції 26.02.2014 р.

УДК 321.7.01

© Василь Малик
(Чернівці)

ЕВОЛЮЦІЯ ІДЕЇ ПОБУДОВИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

У статті розглядається проблема формування державно-правових відносин в умовах демократичного устрою. Автор аналізує творчий спадок відомих філософів від Античності до сучасності та зачіпає проблему державно-церковних відносин у руслі законодавства. Пропонує висновок про актуальність зробленого ним дослідження для побудови сучасного демократичного суспільства.

Ключові слова: демократія, Античність, Середньовіччя, класична демократія, тимократія, релігія, Церква, суспільство.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Аналіз проблеми державно-правових відносин в умовах демократичного суспільства вимагає глибинного аналізу поглядів на історичний розвиток держави і права.

У сучасних умовах побудови демократичної держави актуально постає проблема з'ясування таких основних понять як «демократія», «державна», «право», «закон», що регулюють життя суспільства.

Аналіз останніх публікацій. Аналіз матеріалу з цієї проблематики переконує, що актуальними видаються роботи В. Копейчикова, А. Колодія, М. Бабія та ін. В їхніх роботах розглядаються питання виникнення держави, її існування, еволюції державних форм, а також актуальні проблеми взаємодії релігії і Церкви.

Метою нашої статті є прослідкувати різні підходи до питання побудови держави на демократичних засадах від Античності до сьогодення та виявити роль релігії і свободи совісті в цих процесах.

В рамках означеної мети будуть реалізовані такі завдання:

1. аналіз еволюції концепцій державотворення;
2. визначення основних типів та моделей демократичної держави;
3. дослідження ролі демократичного устрою у реалізації принципів свободи совісті та гарантій світоглядних переконань.

Виклад основного матеріалу. До сьогоднішнього дня немає єдиного визначення демократії. Її розглядають під різним кутом зору, аналізують і порівнюють з іншими політичними режимами для підкреслення суттєвих рис.

Аналіз історичної, філософської і юридичної літератури переконує, що демократичні форми організації держави мають славне минуле. Зокрема, у часи родового ладу існувала пряма первісна общинна демократія, яка передбачала:

- рівне право голосу усіх членів роду незалежно від статі і віку при виборі вождів, старійшин;
- вищим органом управління була рада. Рада вирішувала питання війни і миру, проблеми чужинців у роді;
- засідання ради завжди проходило відкрито, а рішення приймалися за принципом одногослосності;
- демократія за таких умов ґрунтувалася на кровно-родинній спорідненості, спільній власності, примітивному способі виробництва, і що дуже важливо – без примусу;
- відносини регулювалися звичаями й заборонами, моральними нормами.

Первісна демократія існувала у таких формах як військова, племінна, демократія переддержавних етапів політичного розвитку людства.

Окремі науковці, досліджуючи цей етап у розвитку демократії, навіть не вважають її демократією, але звичайним самоврядуванням. Традиції самоврядування сприяли появі демократичних держав – полісів у Древній Греції й Римі.

Підкреслимо, що навіть сам термін "демократія" складається з двох грецьких слів: *demos* – народ і *cratia* – владарювання, отже, це "влада народу". Зважаючи на витоки терміну, доцільно розпочати огляд підходів від класичної античної філософії до сьогодення.

Родоначальник об'єктивного ідеалізму, учень Сократа, автор відомих філософських діалогів Платон, передаючи своє бачення ідеальної держави, розробив її концепцію. За нею – ідеальна держава – це строга гармонія трьох станів: правителі-філософи, охоронці-воїни і третій стан – землероби, виноградарі, ремісники. Платон підкреслює, що кожен із класів повинен займатися своєю справою, інакше держава зазнає збитків на різних рівнях. Людина повинна займатися тією справою, яка їй визначена за природою. Такий підхід він назвав справедливим. Справедливість має виправдати суспільну нерівність людей від народження. Необхідність у державі і законах, які б регулювали життя у державі Платон пояснює тим, що більшість людей не може стримувати себе, свої пристрасті, бажання і прагнення.

Розвиваючи ідею про державу, Платон характеризує правильні і неправильні форми держави. Серед правильних філософ визначає монархію і аристократію, за умов їх законності і спрямованості на досягнення блага та узгодженості. А як неправильні, характеризує тимократію, яку розглядає як виродження демократії, панування одних над іншими, корупцію, побори; олігархію – панування багатих, здатних на злочин ради наживи; демократію як владу більшості, яка є законна чи незаконна (якщо державний переворот); тиранію, яка майже завжди приходиться на зміну демократії, яка вироджується і ілюструє владу однієї особи над усіма. Платон підкреслює негативні моменти тиранії. Спочатку тиран усім посміхається, роздає подарунки, а потім, коли приходиться до влади – знищує непокірних і усіх, хто виступає проти нього.

Причини зміни форм управління державою Платон бачив у тому, що людські звичаї псуються, а формою збереження здорової держави вважав владу мудрих [1].

Актуальними у розрізі дослідження античних поглядів на демократію є роботи Арістотеля. Зокрема, його праця «Політика». У ній Арістотель аналізує демократію за критеріями: хто панує? І які засоби панування? Виходячи з цього, філософ вказує на три форми держави: тиранія, олігархія, демократія (охлократія). Арістотель не розмежовує поняття «демократія» і «охлократія», пояснюючи це тим, що правителі, застосовуючи демагогію, можуть довести звичайний народ від демократії до охлократії, а уже після цього використовувати його у своїх цілях. Саме тому мислитель не надає демократії її заслуженого місця, а розглядає її як одну з форм виродження суспільного життя [2]. Арістотеля «почули» і поняття «демократія» було тривалий час забуте.

Класичною формою демократичної держави в Греції була Афіньська республіка. Демократію тут характеризували такі моменти:

- Управління здійснювалося через Народні збори, які приймали рішення й закони.

- Держава складалася з однорідних у класовому, етнічному й релігійному відношеннях громадян.
- Відсутність чіткого поділу приватного й громадського життя.
- Авторитет колективу.
- Керування державними справами усіма громадянами.

Таким чином, антична модель демократії мала переважно соціальний характер, оскільки забезпечувала не лише політичну гармонію, але й соціальну рівність. Спроби теоретичного осмислення демократії зроблені Платоном і Арістотелем мали великий вплив на формування теорії демократії і вплинули на світову філософську думку з цього питання.

Середньовічні погляди на демократію сформувалися під впливом християнства. Дослідники наголошують на особливій ролі у цих процесах «соборного руху» та протестантської реформації. У Галицькому князівстві, до прикладу, всі питання економічного і соціального характеру вирішувалися на народному віче. Громади були організовані на демократичних началах. Віруючі віддавали громаді своє майно, за загальний рахунок влаштувалися суспільні трапези. Зв'язок між громадами підтримували мандрівні проповідники (апостоли), що не мали привілеїв. Громада певний час приймала апостола як гостя, а потім він мав працювати як повносправний член громади або залишити її. Основними соціальними орієнтирами стали виражені загальнолюдські цінності, елементарні норми моральності і справедливості: не вбивай, не кради, не бреш, не чини перелюб, не побажай чужого, люби ближнього, як самого себе, цікаво, що не дозволяли засуджувати ближнього.

Чимало демократичних ідей було висловлено представниками секти монтаністів та гностиками. Перші продовжували проповідувати ненависть до Римської імперії, пропагували есхатологічні ідеї кінця світу і приходу Ісуса Христа, встановлення "тисячолітнього царства". У громадах монтаністів зберігалися загальні трапези, демократичні порядки громад [3].

Тоді ж виникли антицерковні секти гностиків (гносис – знання), які вважали, що суспільна нерівність суперечить закону справедливості. Божественному закону справедливості Епіфан протиставляв людський закон, що заснував приватну власність [4].

З IV в. у Північній Африці раби, колони і вільні бідняки, під назвою агоністики, намагалися звершати правосуддя. Вони нападали на садиби багатих і вершили справедливий закон, що полягав у тому, щоб заставляти багатіїв працювати на бідних [5].

Досить своєрідним для свого часу було вчення Марсилія Падуанського про людський закон, який мав прийматися сукупністю громадян або найважливішою їхньою частиною. Він культивував ідею, що народ краще підкоряється тим законам, які сам придумав. Аналізуючи епоху Середньовіччя неможливо оминати увагою погляди відомого філософа Макіавеллі. Філософ вважав, що міцність держави забезпечують її закони, які оберігають особистість і право приватної власності [5].

На зміну середньовічній прийшла класична ліберальна демократія її теоретичне обґрунтування склали роботи Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо.

Загальні риси ліберальної демократії можна передати так: ґрунтується на ідеї «загального добра для всіх», відокремлення людини від суспільства і держави, виокремлення двох автономних сфер – держави й громадянського суспільства, обмеження дій держави, згідно до конституції, захист прав меншості, політична рівність громадян, парламентаризм, народний суверенітет, обмеження участі особи у політиці. Ці уявлення були по-різному представлені у роботах виразників цих ідей. Зокрема, Дж. Локк виступав за конституційний механізм, який би не дозволяв державі виходити за рамки конституційних обмежень. Він виступав проти об'єднання законодавчої і виконавчої влади і за підпорядкування законодавців тим законам, які вони створили.

Головними умовами, які обмежують законодавчу владу, Дж. Локк визнав:

- рівність закону для усіх;
- закон приймається для блага інших;
- збільшення податків лише зі згоди народу;
- заборона законодавцям передовіряти свої функції.

Перевагу Локк надавав парламенту. А суверенітет народу визнавав вище за парламент і за короля [6].

Ідею розподілу влади розвивав і Ш. Монтеск'є. Він пропонував кожному стану надати частину влади. Але при цьому відомий філософ не позбувся класового підходу, тобто чим вищий соціальний рівень класу, тим вищий рівень влади він займе. Особливої ваги у розподілі влади філософ надавав ідеї рівноваги властей і системі стримань та противаг. Він підкреслював, що кожен щабель влади має діяти лише у рамках своїх повноважень і не узурпувати інші [7].

Ж.-Ж.Руссо у роботі «Суспільний договір» бачить принципову відмінність між законодавчою і виконавчою владою. Законодавчу Руссо асоціює з суверенітетом. Проводячи відмінність між законодавчою і виконавчою владою, Руссо забирає від управління народа-законодавця, і меншої ваги надає судовій владі [8].

На зміну цьому етапу розвитку демократії приходить колективістська (ідентитарна) демократія. Цей тип демократії ґрунтується на ідеї єдиного народу, рівного у своїх правах і можливостях, публічне вираження єдиної волі народу і дії представників влади. Окремі дослідники розглядають праці Ж. Ж. Руссо як виразника ідей саме цього виду демократії.

На сьогодні у науці вказані види демократії розглядаються як історичні. Сучасного однозначного визначення демократії немає. Разом з тим, аналізуючи існуючі підходи до поняття, можемо допустити, що демократія – це форма правління, за якої народ визнається вищим авторитетом і джерелом влади, вона характеризується виборністю основних органів держави, рівноправністю громадян.

Отже, демократія – форма устрою будь-якої організації, заснована на принципах рівноправності її членів, періодичної вибірності органів правління і прийняття рішень в них за більшістю. Демократія визначається як заснований на певній системі цінностей ідеал суспільного устрою і відповідний йому світогляд. Демократичний ідеал цінностей включає: свободу, рівність, повагу прав людини і меншості, народний суверенітет, співучасть громадян в управлінні та ін.

У розрізі сказаного вище, доцільно переглянути як співвідносяться поняття держава і демократія у сучасних умовах. Як переконують В.В. Копейчиков і А.М. Колодій, на еволюцію держави як правової інституції існує кілька поглядів. Зокрема, вважається, що соціальний розвиток суспільства почався без політичної організації та права; соціальний розвиток не тільки почався, а й існуватиме за комунізму без політичної організації та права; політична організація та право виникли й розвивалися разом із виникненням і розвитком людського суспільства [9, с.6].

У цілому ми поділяємо цю точку зору, і спробуємо прокоментувати її. Виходячи з того, що право виникло із необхідності керувати людьми, сучасне правознавство розрізняє загальносоціальне та юридичне право. Якщо перше передбачає права людини, нації, народу, право об'єднань та соціальних груп, права людства, то друге встановлюється державою і відповідно перевіряється нею.

Таким чином, держава впроваджує через право свою волю, що може мати як позитивне, так і негативне начало і особливо загострено виступає в умовах авторитарного суспільства.

Демократичне суспільство в умовах держави регулюється законом, що визначає цивільну і кримінальну відповідальність, у тому числі чи в основному за пошкодження власності чи завдання тілесних покарань іншій людині. Загострено в умовах демократичного суспільства виступає проблема совісті і свободи релігійних переконань. Вище ми зачіпали цю проблему у контексті розгляду її як головної у демократичному суспільстві. На сьогодні не можна вважати, що це центральна проблема часу на фоні проблем управління, влади народу, приватної власності. Але не можна не констатувати і той факт, що з кожним днем питання взаємодії людини і релігії є суттєвим, важливим для побудови демократичного суспільства. Державна політика стосовно цієї проблеми ґрунтується на основі документів про свободу совісті та віровизнань. Їх не так мало. Маємо навіть спробу класифікації цих документів М. Ю. Бабієм на три групи: міжнародні документи; законодавчі акти України з питань свободи совісті та релігійних організацій; декларації, документи релігійних організацій щодо свободи совісті, релігій [10, с. 3-6].

Документи цих важливих груп пояснюють проблему свободи совісті, релігій, починаючи від загальносвітового рівня і до документів, які стосуються безпосередньо щоденної діяльності релігійних організацій.

Свобода совісті і свобода релігій, на думку М. Бабія, не підпадає під правове регулювання, бо вона є процесом вільного вибору особистістю тієї чи іншої світоглядної, в т.ч. релігійної парадигми, ціннісних орієнтацій, свого шляху єднання з Вищою Силою, а не з об'єктом права [10, с. 7].

Тут, можливо повторимо ідеї відомого англійського філософа, педагога Дж. Локка, який розглядав цю проблему у контексті проблеми вільного народження людини і її свободи волі у поведінці і вчинках. Таким чином, справа совісті є приватною сферою людини і вона обмежує державне втручання. Отже, функції права за таких умов зводяться лише до визначення меж, можливості, гарантії вільного вияву свободи совісті та релігії.

Підкреслимо, що у визначенні меж, можливостей і гарантій вияву свободи совісті та релігії Україна керується світовими законодавством, що забезпечує цивілізований захист особистості, якщо порушені її права. Наведемо декілька прикладів, які важливі для стабілізації сьогоденної релігійної ситуації у державі і врегулювання державно-церковних та міжцерковних відносин.

Зокрема, у Загальній декларації прав людини (10.02.1948р.) в ст. 18 вказано, що «кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії, це право включає свободу міняти свою релігію чи переконання та свободу сповідувати свою релігію чи переконання як одноосібно, так і з іншими, публічно або приватно в ученні, богослужінні та здійсненні релігійних і ритуальних обрядів» [10, с.12]. Вважаємо що популяризація цього положення допоможе врегулювати міжконфесійний мир і сприятиме подоланню ворожнечі між окремими церквами і конфесіями, що особливо загострено виступає сьогодні в умовах політичної кризи, яка відчутно проявилася у державі.

У ст. 18 Загального коментаря комітету ООН із прав людини до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права наголошується, що дискримінація щойно заснованих релігій чи релігійних меншин є неможливою [10, с.13].

Законодавство України, що стосується діяльності релігійних організацій, визначає межі повноважень віруючих у питаннях банківської справи, оренди землі, проходження альтернативної військової служби та ін.

Висновки. Таким чином, поняття «демократія» пройшло тривалу еволюцію. Суть поглядів на те, яким бути демократичному суспільству залежала від конкретної соціально-економічної формації. Вироблений попередниками досвід цінний в умовах сьогодення, оскільки показує можливості уникнення прорахунків у його запровадженні. Розбудовуючи демократичне суспільство, потрібно пам'ятати про роль закону в умовах демократії, а також про провідну роль народу при цій формі правління.

Література

1. Платон. Избранные сочинения / Платон. – М.: Логос, 1994. – 526 с.
2. Аристотель. Политика // Аристотель. Сочинения: В 4 т. – Т. 4. – М.: Мысль, 1983. – С.377-378.
3. Древний монтанизм и пятидесятничество [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.eresi.net/istoriya/drevniy-montanizm-i-pyatidesyatnichestvo>
4. Трофимова М. К. Древние гностические тексты / М. Трофимова // Апокрифы древних христиан. Перевод и исследование: И.С.Свенцицкая, М.К.Трофимова. – М.: Сфера, 2004. – 300 с.
5. Гуревич А.Я. Средневековый мир: культура безмолвствующего большинства / А. Гуревич. – М.: Искусство, 1990. – 395 с.
6. Локк Дж. Два трактата о государственном правлении // Дж. Локк Соч. – М., 1988. – Т.3. – 490 с.
7. Монтескье Ш. Избранные произведения / Ш. Монтескье. – М.: Мысль, 1955. – 800 с.
8. Жан-Жак Руссо Про суспільну угоду, або принципи політичного права / Пер. з фр. та ком. О. Хома. – К: Port-Royal, 2001. – 349 с.
9. Правознавство / І.Берлач, Д.О.Карпенко, В.С.Ковальський та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 752 с.
10. Свобода совісті та віросповідань у контексті міжнародних й українських правових актів та релігійних документів (витяги) / Упоряд. М. Бабій. – К., 2006. – 157 с.

Evolution of the idea of building a democratic state

This paper addresses the problem of formation of state-legal relations in a democratic system. The author analyzes the creative legacy of famous philosophers from antiquity to the present days and affect problem of church-state relations in line with legislation. Promotes conclusion of urgency made him study for the construction of a modern democratic society.

Keywords: democracy, Antiquity, Medieval, classical democracy, timocracy, religion, Church, society.

Василий Малык

Эволюция идеи построения демократического государства

В статье рассматривается проблема формирования государственно-правовых отношений в условиях демократического строя. Автор анализирует творческое наследие известных философов от Античности до современности и затрагивает проблему государственно-церковных отношений в русле законодательства. Предлагается вывод об актуальности сделанного им исследования для построения современного демократического общества.

Ключевые слова: демократия, Античность, Средневековье, классическая демократия, тимократия, религия, Церковь, общество.

Надійшла до редакції 18.02.2014 р.